

Сергій ІСЛАНКІН

старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЗНАЧЕННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ ВІД ПОСАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах розбудови правової держави в Україні проблема охорони прав, свобод та законних інтересів людини визначає основний напрям розвитку державних процесів, спрямованих на гуманізацію і демократизацію життєдіяльності українського суспільства. Це викликане необхідністю предметних змін в законодавстві, його наближенню до європейських стандартів у галузі прав людини та здійснення правосуддя, створення належного правового забезпечення процесу інтеграції нашої держави до європейського простору.

Однією із умов забезпечення євроінтеграції України є адаптація національного кримінального процесуального законодавства до стандартів Європейського Союзу, відповідно до яких застосування будь-якого державного примусу має відповідати меті пропорційності та обґрунтованості і необхідності втручання до сфери прав людини в демократичному суспільстві. Під «удосконаленням (вдосконаленням)» розуміють – робити досконалішим, кращим [2, с. 1506] або змінювати у бік поліпшення; результат такої зміни [8, с. 397]; поліпшувати (робити кращим, досконалішим, більш задовільним тощо), покращувати [1, с. 785]. Для вдосконалення такого заходу забезпечення кримінального провадження як відсторонення від посади, необхідно враховувати, що під час його застосування суттєво обмежуються конституційні права, зокрема ті, що регламентовані законодавцем в ст. 38 та ст. 43 Конституції України [7]. Відповідно до ч. 3 і 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 р., на здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [5].

Європейські стандарти у сфері кримінальної юстиції стали не лише нормативним орієнтиром для країн-членів Ради Європи та Європейського Союзу, а й ключовим інструментом трансформації національних правових систем у напрямі гуманізації, правової визначеності та ефективного судочинства [4, с. 10].

Відповідно до положень Конституції України, життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю і першочерговими завданнями, що забезпечується державою. Таким чином, норми Основного Закону вказують на непорушність прав і свобод людини, проте законом передбачені випадки, у яких людина може бути обмежена або повністю позбавлена гарантованих їй Конституцією прав та свобод. Зокрема, особа може бути обмежена або позбавлена певних прав та свобод в межах та порядку, визначеному кримінальним процесуальним законодавством України. Оскільки кримінальне судочинство пов'язане із державно-владним примусом, що застосовується від імені держави уповноваженими на це суб'єктами з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, щоби кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура Під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема вчинених особами із застосуванням своїх посадових повноважень, практичним працівникам нерідко доводиться стикатися з тим, що зазначені особи, використовуючи своє становище, перешкоджають розслідуванню, знищують документи,

речові докази, впливають на своїх підлеглих, не дозволяють їм давати показання з метою перешкоджання встановленню обставин, що мають значення для кримінального провадження, й уникнення покарання. Для запобігання таким негативним проявам кримінальним процесуальним законодавством передбачена можливість застосування до особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади [11]. До прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», відсторонення від посади могло бути застосовано лише щодо особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Однак відсторонення від посади, як захід процесуального примусу, у більшості випадків застосовується до осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження за вчинення ними кримінальних правопорушень у різних сферах, зокрема у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. А тому у разі доведеності вини підозрюваного, обвинуваченого йому призначається покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Як наголошує А. Ф. Волобуєв, обов'язок суб'єкта, наділеного правом відсторонення особи від посади у кримінальному провадженні, враховувати формально-процесуальні і наслідкові чинники (критерії). Їх недотримання є предметом оскарження у суді, а також в Європейському суді з прав людини [3].

На сьогодні остаточних рішень Європейського суду з прав людини щодо України є більше тисячі. Така кількість джерел права однозначно свідчить про провідну роль Європейського суду з прав людини у забезпеченні безпеки людини, оскільки коли говорять про її права, слід не забувати, що безпека є передумовою їх існування та можливої реалізації [9].

Крамаренко Ю. М. наголошує на тому, що застосуванням відсторонення від посади як заходу забезпечення кримінального провадження можна констатувати те, що чинним законодавством та теорією юридичної науки і практики досить повною мірою визначено критерії, що дозволяють мінімізувати ймовірність необґрунтовано примусу чи обмеження прав і свобод учасників кримінально-процесуальних відносин. Проблематика застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження знаходиться переважно в площині повноти зібраних (наявних) доказів у кожному конкретному випадку кримінального провадження, а також у компетентності та обачності осіб, залучених до такої діяльності [6].

Системний аналіз наукової літератури та кримінально-процесуального законодавства дозволяє виокремити нормативно-правові та організаційні напрями вдосконалення застосування відсторонення від посади.

Задля підвищення загальної ефективності застосування вищезазначеного заходу забезпечення кримінального провадження треба зосередити увагу саме на нормативно-правових напрямках вдосконалення, оскільки необхідно визнати, що чинні нормативно-правові акти в частині регламентації застосування відсторонення особи від посади потребують певного доопрацювання та законодавчого врегулювання з метою усунення наявних протиріч. Удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження підвищить його ефективність, а також сприятиме визначенню нових форм і напрямів у вирішенні завдань кримінального судочинства.

1. Бурячок А. А., Гнатюк Г. М., Головащук С. І. та ін. Словник синонімів української мови: в 2-х т. Київ: Наук, думка, 2001. Т. 2. : 0-Я. 2001. 960 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: Ірпін, 2004. 1440 с. С. 1506.

3. Волобуєв А.Ф. Критерії прийняття та оцінки рішення про відсторонення особи від посади у кримінальному провадженні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 04. Частина 3. С. 141-145. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.21>.

4. Імплементация европейских стандартов шляхом формування новітнього наукового напрямку в сфері кримінальної юстиції : монографія / кол. авт. Дніпро : ДДУВС, 2025. 228 с.

5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) : підписана 04 листоп. 1950 р. в Римі ; зі змін. та допов., внесеними Протоколом No 14 від 13 трав. 2014 р.). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Крамаренко Ю. М. Окремі питання дотримання балансу приватних та публічних інтересів при відстороненні від посади у кримінальному провадженні. *Академічні візії*. 2025. № 48 (2025). С. 1-11. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/2336/2207>.

7. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (дата оновлення:

02.12.2019). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Словник української мови: в 11-и т. 1976. URL: <http://sum.in.ua>. 2, с. 397.

9. Шаблистий В. В., Людвік В. Д., Терещенко А. І. Морально-етичний зміст рішень Європейського суду з прав людини: кримінально-правовий вимір. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2 (99). С. 119-124 DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-119-124.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (дата оновлення: 23.02.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Юлія ШЕНДРИК

старший викладач кафедри
кримінального процесу
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану має ряд особливостей, зокрема, передбачених ст. 615 КПК України, яка, наприклад, передбачає, що за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій. Також можливе проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи без залучення понятих, якщо таке залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, з обов'язковою фіксацією результатів доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [1].

Однак, незважаючи на численні зміни, внесені до КПК України за період дії воєнного стану в Україні, на деякі проблемні питання до теперішнього часу не врегульовані.

Зокрема, проблемним є питання проведення слідчих (розшукових) дій під час оголошення повітряної тривоги. Наразі чинним КПК не передбачено алгоритм дій у такій ситуації, навіть питання щодо проведення того ж обшуку без залучення понятих у разі виникнення потенційної небезпеки для їхнього життя чи здоров'я вирішено лише з одного боку – тобто без понятих можна, а як же загроза для інших учасників слідчої (розшукової) дії?

Відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [2].

Беручи до уваги, що в багатьох регіонах України сигнали повітряної тривоги лунають досить тривалий час, слідчі, дізнавачі, прокурори продовжують проводити слідчі (розшукові) дії, незважаючи на небезпеку. Але при цьому вони фактично наражають на небезпеку того ж свідка, потерпілого чи підозрюваного, або захисника, які є учасниками слідчих (розшукових) дій, що, нашу думку, може в подальшому привести до визнання отриманих доказів недопустимими.

Аналізуючи судову практику, можна побачити, що в інших галузях права вже виникають питання стосовно дій та рішень, прийнятих уповноваженими суб'єктами під час оголошення сигналу повітряної тривоги.

Так, наприклад, постановою Богунського районного суду м. Житомира від 16.02.2023 року у справі №295/360/23 закрито провадження у справі про адміністративне правопорушення за ст. 130 ч. 1 КУпАП за відсутністю складу правопорушення. Як вбачається зі змісту постанови, однією з підстав прийняття рішення було складання протоколу про адміністративне правопорушення під час оголошеної повітряної тривоги, у зв'язку з чим поліцейські повинні були зупинити проведення будь-яких дій та продовжити лише після закінчення повітряної тривоги, що у не було останніми дотримано [3].

Також постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати